

Հովիկ Հրաչիկի Գրիգորյան

տնտ. թ., դոցենտ

ՀԵՀ, Կառավարման ամբիոն

hovig@mail.ru

Անփոփագիր

Շատ երկրներում տեղի են ունենում ժողովրդագրական փոփոխություններ, որոնցում նկատվում է բնակչության ծերացում՝ կյանքի տևողության աճի և ծնելիության մակարդակի նվազման պատճառով: Կառավարությունները, քաղաքական գործիչները և այլ շահագրգիռ կողմեր պարբերաբար քննարկում և իրականացնում են կենսաթոշակային համակարգերում փոփոխություններ՝ ի հայտ եկած մարտահրավերներին դիմակայելու, արդարություն ապահովելու և արդյունավետությունը բարելավելու նպատակով: Կենսաթոշակային բարեփոխումների վերաբերյալ այսօր ընդունված որոշումները կարող են անդառնալի հետևանքներ ունենալ ապագա սերունդների համար: Կենսաթոշակային բարեփոխումների ուսումնասիրությունը կարող է նաև օգնել հասկանալ աշխարհի տարբեր երկրների կողմից ընդունված տարբեր մոտեցումները: Այս մոտեցումների համեմատությունն ու հակադրումը կարող են օգնել բացահայտելու լավագույն փորձը, քաղված դասերը և ընդհանուր կենսաթոշակային մարտահրավերների նորարարական լուծումները: Աշխատության համար տեսական հիմք են ծառայել կենսաթոշակային համակարգի մշակման և ներդրման վերաբերյալ արտասահմանյան բազմաթիվ մենագրություններ և գիտական աշխատություններ, այդ թվում՝ միջազգային մասնագիտական կազմակերպությունների գիտական, գիտավերլուծական և մեթոդաբանական նյութեր, ինչպես նաև պետության սոցիալական ու կենսաթոշակային ծրագրերի իրականացման ուղղությունները ու նպատակները: Աշխատանքի տեղեկատվական բազայի համար հիմք են ծառայել Ազգային վիճակագրական ծառայության պաշտոնական տեղեկագրերը, ոլորտին առնչվող գերատեսչությունների պաշտոնական տվյալները, գիտահետազոտական հրապարակումները, ինչպես նաև Համաաշխարհային բանկի վիճակագրական պետական կոմիտեի և համանման այլ միջազգային ֆինանսական ու վիճակագրական մարմինների պաշտոնական տվյալներն ու կանխատեսումները, ՀՀ գործող օրենքներն ու ենթաօրենսդրական ակտերը:

Հիմնաբառեր. Կենսաթոշակային համակարգ, բարեփոխում, միջազգային, տարիքային սահմանափակում, տնտեսություն, ֆինանսներ

Ներածություն

Հետազոտության թեմայի արդիականությունը: Իր տնտեսական և քաղաքական բնույթով սոցիալական ապահովությունը նյութական բարիքներ ստեղծող և անաշխատունակ հասարակության տնտեսական շահերի համակցությունն է, որի կարևոր մասն է կազմում կենսաթոշակային ապահովությունը: Չնայած այն հանգամանքին, որ կենսաթոշակային համակարգերը ստեղծվել են ավելի քան հարյուր տարի առաջ և ենթարկվել բազմաթիվ փոփոխությունների, բնակչության կենսաթոշակային ապահովության ոլորտում դեռևս բազմաթիվ խնդիրներ կան:

Միջազգային փորձը բերել է այն եզրահանգման, որ բարեփոխումները, որոնք տեղի են ունենում կենսաթոշակային համակարգում, առաջացնում են սոցիալական դժգոհություն, քանի որ դրանք հիմնականում կապված են կենսաթոշակային տարիքի բարձրացման, արտոնյալ կենսաթոշակներից հրաժարվելու կամ կենսաթոշակային հիմնադրամներում ներդրումների ավելացման հետ:

Ավելին, կենսաթոշակային բարեփոխումների վերաբերյալ այսօր ընդունված որոշումները կարող են անդառնալի հետևանքներ ունենալ ապագա սերունդների համար: Կենսաթոշակային բարեփոխումների ուսումնասիրությունը կարող է նաև օգնել հասկանալ աշխարհի տարբեր երկրների կողմից ընդունված տարբեր մոտեցումները: Այս մոտեցումների համեմատությունն ու հակադրումը կարող է օգնել բացահայտելու լավագույն փորձը, քաղված դասերը և ընդհանուր կենսաթոշակային մարտահրավերների նորարարական լուծումները:

Հետազոտության նպատակն ու խնդիրները: Մշակել կենսաթոշակային համակարգի ամենահրատապ խնդիրները լուծելու արդյունավետ ռազմավարություն՝ հաշվի առնելով տարբեր երկրների փորձն ու զարգացման միտումները, վերլուծելով և քննարկելով օտարերկրյա կենսաթոշակային համակարգերի բարեփոխումները և բացահայտելով դրանց հետևանքները: Նպատակը իրագործված կհամարվի, եթե մշակվի կոնկրետ ռազմավարություն՝ կենսունակ քայլերով և ժամանակացույցով, ինչի համար առանձնացվել են հետևյալ խնդիրները՝

1. Որոշել կենսաթոշակային համակարգերի բաղադրիչներն ու տեսակները, ձևակերպել դրանց էության սահմանումը;
2. Ուսումնասիրել միջազգային կենսաթոշակային համակարգերի փոփոխությունները, միտումները և օրինաչափությունները՝ վերլուծելով նյութերը վերջին 5 տարիների ընթացքում;
3. Իրականացնել միջազգային և ազգային կենսաթոշակային համակարգերի ցուցանիշների համեմատական վերլուծություն, որտեղ իրականացվել են բարեփոխումներ՝ հաշվի առնելով առնվազն 5 տարիների ընթացքում կատարված փոփոխությունները;

Հետազոտության օբյեկտը և առարկան: Հետազոտության օբյեկտը միջազգային կենսաթոշակային համակարգն է, իսկ առարկան՝ միջազգային կենսաթոշակային համակարգերի բարեփոխումները:

Հետազոտությունը նկարագրում է այն մեթոդներն ու ընթացակարգերը, որոնք օգտագործվում են հետազոտության որոշակի թեմային վերաբերող տեղեկատվությունը

ՏՆՏԵՍԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ

բացահայտելու և վերլուծելու համար: Այն ներառում է հետազոտության բոլոր կարևոր ասպեկտները, ներառյալ հետազոտության ձևավորումը, տվյալների հավաքագրման տեխնիկան, տվյալների վերլուծության տեխնիկան և ընդհանուր կառուցվածքը, որի շրջանակներում իրականացվում են հետազոտությունները: Չնայած այս կետերը կարող են օգնել հասկանալ, թե ինչ է հետազոտության մեթոդաբանությունը, նաև պետք է իմանալ, թե ինչու է կարևոր ընտրել ճիշտ մեթոդաբանություն:

Հետազոտական մեթոդները կարելի է բաժանել երկու հիմնական տեսակի՝ քանակական և որակական: Այս մեթոդները տարբերվում են տվյալների հավաքագրման, վերլուծության և մեկնաբանման իրենց մոտեցմամբ: Բացի այդ, կան նաև խառը մեթոդներ, որոնք համատեղում են ինչպես քանակական, այնպես էլ որակական մեթոդների տարրերը:

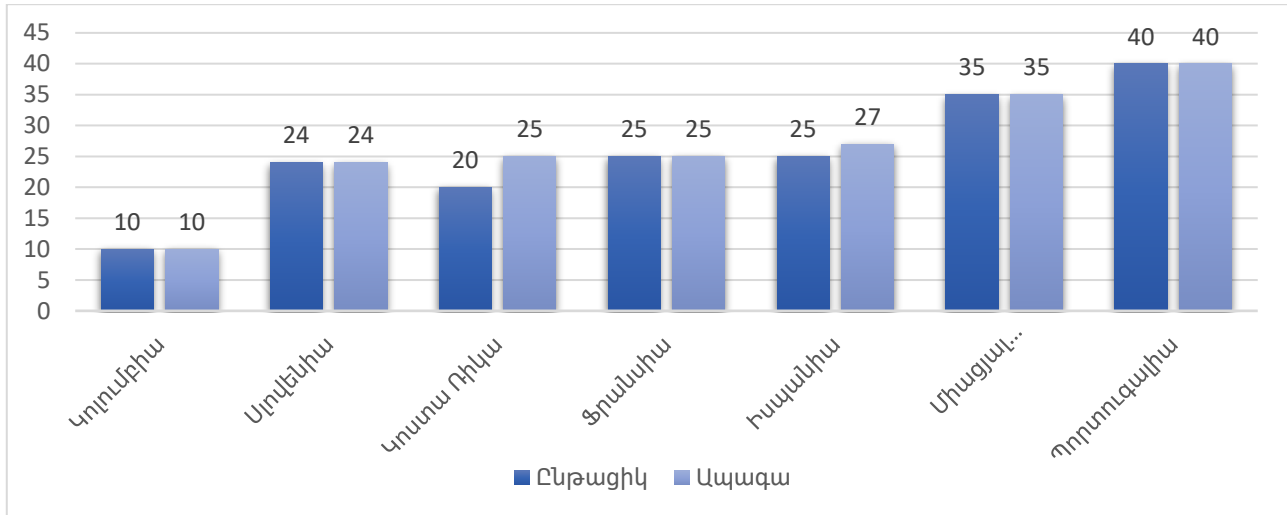
Կենսաթոշակային համակարգի միջազգային բարեփոխումները վերլուծելու և ուսումնասիրելու համար ընտրվել է խառը մեթոդաբանական մոտեցում՝ ներառելով հետազոտության և՛ որակական, և՛ քանակական մեթոդներ [ՀՀ օրենքը «Պետական կենսաթոշակների մասին»]: Այս մոտեցումն ընտրվել է վերլուծության ամբողջականությունն ու խորությունն ապահովելու և բարեփոխման տարբեր ասպեկտների և միջազգային քաղաքականության վրա դրանց ազդեցության ավելի ամբողջական գնահատման համար: Որակական հետազոտության մեթոդները թույլ տվեցին ավելի խորը հասկանալ բարեփոխումների մասնակիցների տեսակետները, կարծիքները և փորձը: Հարցազրույցները, փաստաթղթերի խորը վերլուծությունները և դիտարկումները բացահայտեցին նուրբ ասպեկտներ, որոնք միշտ չէ, որ հնարավոր է ֆիքսել քանակական մեթոդներով:

Նիդեռլանդներում սոցիալական գործընկերներն ունեն DC կենսաթոշակային սխեմաների երեք տեսակի ընտրություն: Ճկուն սխեման մասնակիցներին հնարավորություն է տալիս ինքնուրույն ընտրել ներդրումներ իրենց անհատական կենսաթոշակային խնայողությունների համար: Կոլեկտիվ սխեման նախատեսում է միասնական ներդրումային քաղաքականություն բոլոր մասնակիցների համար՝ օգտագործելով կյանքի ցիկլի ներդրումային ռազմավարությունները: Երկու սխեմաներում էլ մասնակիցների վճարումները նույնն են, և վճարումները կատարվում են փոփոխական անուիտետային դրույքաչափով՝ կախված ներդրումների եկամտաբերությունից: Երրորդ տիպի սխեման՝ DC-ն, գործում է 2011 թվականից և ներառում է գործատուներին վճարումներ կատարել անհատական հաշիվներում, իսկ կենսաթոշակի անցնելուց հետո աշխատողն օգտագործում է կապիտալը՝ ապահովագրողից կենսաթոշակային ապրանք գնելու համար: Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպության (ՏՀԶԿ) երկրների մեծ մասն այժմ հաշվի է առնում ամբողջ կյանքի ընթացքում ստացված եկամուտը կենսաթոշակային նպաստները հաշվարկելիս: Վերջերս այս խմբին միացել են Ավստրիան, Չեխիան, Հունաստանը և Նորվեգիան: Այնուամենայնիվ, այնպիսի երկրներում, ինչպիսիք են Կոլումբիան, Կոստա Ռիկան, Ֆրանսիան, Պորտուգալիան,

ՏՆՏԵՍԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ

Սլովենիան, Իսպանիան և Միացյալ Նահանգները, կենսաթոշակները դեռևս հաշվարկվում են՝ հաշվի առնելով միայն աշխատանքային կյանքի որոշակի ժամանակահատվածի վաստակը (Տե՛ս, Գծապատկեր 1) [How inflation challenges pensions]:

Գծապատկեր 1

Մասնավոր հատվածի աշխատողների աշխատավարձը հաշվարկելու համար օգտագործվող տարիների թիվը*

*Գծապատկերը կազմվել է մեր կողմից՝ հիմք ընդունելով [Bańkowski et al.]

Իսպանիան որոշել է կենսաթոշակների հարցում էական փոփոխություններ չանել, սակայն ընտրել է կարճաժամկետ երկարաձգում և երկար անցումային շրջան: 2022 թվականից կենսաթոշակային նպաստների բազային վճարման ժամկետը դարձել է կարիերայի վերջին 25 տարին՝ այն ավելացնելով 2013 թվականի նախորդ 15 տարվա համեմատ: Փոփոխությունը նշանակում է, որ 2044 թվականից թոշակի անցած մարդկանց համար հաշվի են առնվելու իրենց կարիերայի վերջին 29 տարիների վերջին 27 տարիների լավագույն եկամուտները: Մինչև 2044 թվականը մարդիկ կկարողանան ընտրել առավել շահավետ հաշվարկման եղանակը, որը կբերի կենսաթոշակային նպաստների և ծախսերի ավելացման:

Կոստա Ռիկան 2024 թվականի հունվարին բարձրացրել է արդյունավետ ներդրման դրույքաչափերը աշխատանքի առաջին 25 տարիների համար: Այժմ 25 տարվա աշխատանքային փորձ ձեռք բերելու համար անհրաժեշտ է նախորդ 20 տարվա փոխարեն 43%-ից 52,5% հավաքել՝ հաշվի առնելով տարիքը և աշխատավարձի մակարդակը: Զուգահեռաբար փոխվել է հիմնական աշխատավարձի հաշվարկման ժամանակաշրջանը. կենսաթոշակն այժմ կհաշվարկվի լավագույն 300 ամիսների (25 տարվա) միջին աշխատավարձի հիման վրա, այլ ոչ թե կարիերայի վերջին 20 տարիների ընթացքում: Իռլանդիայում կառավարությունը որոշել է բարելավել պետական կենսաթոշակային համակարգի ֆինանսական կայունությունը՝ աստիճանաբար

ՏՆՏԵՍԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ

ավելացնելով սոցիալական վճարները: Աշխատողների և գործատուների համար վճարումների դրույքաչափը 2024 թվականի հոկտեմբերին կավելանա 0,1 տոկոսային կետով և ակնկալվում է, որ հետագա տարիներին կավելանա:

Ընդհանուր առմամբ, այս երկրների կողմից որդեգրված բազմազան մոտեցումներն ընդգծում են կենսաթոշակային բարեփոխումների բարդ բնույթը և հարմարեցված լուծումների անհրաժեշտությունը, որոնք հավասարակշռում են հարկաբյուջետային կայունությունը սոցիալական հավասարության և անհատական կարիքների հետ: Քանի որ ժողովրդագրական տեղաշարժերը և տնտեսական մարտահրավերները շարունակում են ձևավորել կենսաթոշակային համակարգերը ամբողջ աշխարհում, շարունակական հարմարվողականությունը կարևոր նշանակություն կունենան ներկայում և ապագայում թոշակատուների բարեկեցությունն ու անվտանգությունն ապահովելու համար:

Ցածր եկամուտ ունեցողների կենսաթոշակային պաշտպանության բարելավում: 65+ տարեկան մարդիկ, ընդհանուր առմամբ, ունեն ավելի ցածր տնօրինվող եկամուտ՝ համեմատած ՏՀԶԿ շատ երկրների ընդհանուր բնակչության հետ: ՏՀԶԿ երկրներում միջին հաշվով 66-75 տարեկան մարդկանց տնօրինվող եկամուտը կազմում է ընդհանուր բնակչության տնօրինվող եկամտի 93%-ը, մինչդեռ 75-ից բարձր մարդկանց համար այս ցուցանիշը իջնում է մինչև 81%: Այնուամենայնիվ, երկրների միջև կան էական տարբերություններ. որոշ երկրներում, ինչպիսիք են Էստոնիայում, Կորեայում և Լիտվայում, 66-75 տարեկան խմբի հարաբերական եկամուտը կազմում է ընդհանուր բնակչության 80%-ից պակաս, իսկ 75 տարեկանից բարձր խմբի համար այն 65%-ից պակաս է: Բայց կան նաև երկրներ, որտեղ տարեցների հարաբերական եկամուտը գերազանցում է ողջ բնակչության միջին եկամուտը: Օրինակ՝ Իսրայելում, Իտալիայում և Լյուքսեմբուրգում 66-75 տարեկան մարդկանց հարաբերական եկամուտը գերազանցում է 110%-ը, իսկ Լյուքսեմբուրգում՝ նույնիսկ ամբողջ բնակչության եկամուտը (տե՛ս, Աղյուսակ 1), [Կենսաթոշակային բարեփոխումներ, հանրային իրազեկում] :

Աղյուսակ 1.

Երկրներ	Բոլորը 65 ում. %-ով	66-75. %-ով	75 ից բարձր. %ով
Ավստրալիա	76,9	81,6	69,8
Ավստրիա	94,5	97,3	90,9
Բելգիա	77,7	81,7	72,6
Կանադա	89,3	91,8	85,2
Չիլի	93,5	95,8	90,0

ՏՆՏԵՍԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ

Կոստա Ռիկա	104,1	109,3	95,9
Չեխիա	77,3	80,3	72,2
Դանիա	82,0	86,9	75,0
Էստոնիա	69,0	75,3	61,3
Ֆինլանդիա	83,6	89,2	75,9
Ֆրանսիա	99,8	103,9	94,5
Գերմանիա	87,6	90,2	85,3
Հունաստան	96,9	104,7	87,4
Հունգարիա	87,0	89,0	83,7
Իսլանդիա	95,0	103,8	77,5
Իռլանդիա	83,0	89,1	73,8
Իսրայել	105,2	110,7	96,2
Իտալիա	103,0	111,6	94,2
Ճապոնիա	85,2	91,8	78,0
Կորեա	68,0	75,3	58,6
Լատվիա	72,0	80,6	60,4
Լիտվա	67,4	71,5	63,0
Լյուքսեմբուրգ	110,1	112,4	106,4
Մեքսիկա	102,3	106,5	95,6
Նիդեռլանդներ	79,2	85,3	69,8
Նոր Զելանդիա	80,1	86,5	69,7
Նորվեգիա	90,0	99,5	77,0
Լեհաստան	85,7	85,5	86,0
Պորտուգալիա	95,7	102,6	88,1
Սլովակիա	86,6	88,5	82,9
Սլովենիա	86,5	86,9	85,9

ՏՆՏԵՍԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ

Իսպանիա	99,0	107,7	89,2
Շվեդիա	86,5	98,1	71,9
Շվեյցարիա	80,8	86,4	74,2
Թուրքիա	97,3	101,0	90,6
Միացյալ Թագավորություն	86,4	90,5	81,0
Միացյալ Նահանգներ	93,2	99,1	83,8
ՏՀԶԿ	88,0	93,2	80,9

*Միջին եկամուտն ըստ տարիքային խմբի՝ ընդհանուր բնակչության միջին եկամտի %-ով**

* Աղյուսակը կազմվել է մեր կողմից հիմք ընդունելով [Insee.fr]

ՏՀԶԿ շատ երկրներում տարեց մարդիկ ավելի հավանական է որ աղքատության մեջ լինեն, քան այլ տարիքային խմբերը: ՏՀԶԿ-ի տվյալներով՝ 66-75 տարեկան մարդկանց 12,5%-ը և 76+ տարեկանների 16,6%-ն ապրում են միջինի 50%-ից ցածր եկամուտներով, մինչդեռ ընդհանուր բնակչության համար այդ ցուցանիշը կազմում է 11,4%: Որոշ երկրներում տարեցների շրջանում աղքատության մակարդակը գերազանցում է 25%-ը, իսկ Բալթյան երկրներում և Կորեայում նույնիսկ հասնում է 40%-ի և ավելի բարձր 76+ խմբի համար: 2022 թվականի հունվարին Չիլին իր նպատակային պետական կենսաթոշակային սխեման փոխարինեց գրեթե համընդհանուր սխեմայով: Նոր սխեմայի համաձայն, համընդհանուր երաշխավորված կենսաթոշակը, որն ի սկզբանե հասանելի էր 65+ տարեկան մարդկանց ստորին 90%-ին, 2023 թվականի փետրվարին տարածվեց բնակչության ստորին 90%-ի 65+ տարեկան բոլոր մարդկանց վրա: Շահառուների թիվն աճել է մոտավորապես 4%-ով: Նպաստների մակարդակը նույնպես նախորդ սխեմայի համեմատ ավելացել է 4%-ով՝ կազմելով միջին համախառն եկամուտի մոտ 19%-ը [Institute national de la statistique] (Տե՛ս, Աղյուսակ 2):

Աղյուսակ 2

Երկրներ	65 ից բարձր					Ամբողջ բնակչությունը
	Ամբողջը	Ըստ տարիքի		Ըստ սեռի		
		66-75	75-ից բարձր	Տղամարդիկ	Կանայք	
Ավստրալիա	22,6	19,7	27,0	18,2	26,6	12,6
Ավստրիա	10,6	9,6	12,0	7,3	13,2	9,6

ՏՆՏԵՍԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ

Բելգիա	8,6	5,9	12,2	7,3	9,8	7,3
Կանադա	12,1	11,0	13,9	9,2	14,6	8,6
Չիլի	17,6	17,7	17,4	17,6	17,5	16,5
Կոստա Ռիկա	22,4	21,4	24,0	22,8	22,1	20,3
Չեխիա	5,1	4,9	5,5	2,3	7,2	5,3
Դանիա	4,3	2,8	6,3	3,2	5,2	6,5
Էստոնիա	34,6	27,6	43,0	20,8	41,8	15,8
Ֆինլանդիա	6,3	4,9	8,3	4,5	7,7	6,7
Ֆրանսիա	4,4	4,0	4,9	3,3	5,2	8,4
Գերմանիա	11,0	12,1	9,8	8,6	12,7	10,9
Հունաստան	9,3	8,8	10,0	7,0	11,2	13,0
Հունգարիա	6,1	6,9	4,6	4,4	7,1	8,7
Իսլանդիա	3,1	4,0	1,1	4,5	1,7	4,9
Իռլանդիա	14,7	12,4	18,1	11,2	17,8	7,7
Իսրայել	17,0	15,2	20,1	14,3	19,3	16,9
Իտալիա	10,3	10,3	10,4	7,7	12,4	13,5
Ճապոնիա	20,0	16,4	23,9	16,4	22,8	15,7
Կորեա	40,4	31,4	52,0	34,0	45,3	15,3
Լատվիա	32,2	24,7	42,3	19,0	38,6	16,0
Լիտվա	27,0	25,7	28,4	13,9	33,8	14,1
Լյուքսեմբուրգ	5,2	4,9	5,7	4,9	5,4	9,8
Մեքսիկա	19,8	18,2	22,3	18,9	20,4	16,6
Նիդեռլանդներ	6,5	4,4	9,7	6,1	6,9	8,5
Նոր Զելանդիա	16,8	14,3	20,9	13,2	20,1	12,4

ՏՆՏԵՍԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ

Նորվեգիա	3,8	2,7	5,4	2,3	5,1	7,9
Լեհաստան	13,2	13,7	12,3	7,6	16,8	9,1
Պորտուգալիա	13,8	12,5	15,2	10,4	16,2	12,8
Սլովակիա	6,6	6,2	7,6	4,4	8,2	7,8
Սլովենիա	10,7	10,2	11,6	7,1	13,4	7,0
Իսպանիա	11,3	9,9	12,8	10,1	12,2	15,4
Շվեդիա	11,1	8,3	14,5	7,2	14,5	9,2
Շվեյցարիա	18,8	16,1	22,1	16,9	20,6	9,9
Թուրքիա	13,7	11,9	17,0	12,1	15,0	15,0
Միացյալ Թագավորություն	13,1	11,0	16,0	11,1	14,9	11,2
Միացյալ Նահանգներ	22,8	20,1	27,2	19,8	25,3	15,1
ՏԶԳԿ	14,2	12,5	16,6	11,1	16,5	11,4

Տնային տնտեսությունների տնօրինվող եկամտի 50%-ից պակաս եկամուտ ունեցողների եկամուտը տոկոսներով [OECD Income (IDD) and Wealth (WDD) Distribution Databases]

Առաջին մակարդակի նպաստներում փոփոխություններ են կատարել նաև Կանադան, Էստոնիան, Ֆրանսիան, Իտալիան, Լիտվան, Իսպանիան, Շվեդիան և Թուրքիան: 2022 թվականի հուլիսին Կանադան 10%-ով ավելացրել է 75 և ավելի տարեկանների համար կացության հիմնական կենսաթոշակը: 2023 թվականի հունվարին Էստոնիան բարձրացրել է հիմնական և թիրախային կենսաթոշակները 20 եվրոյով, ինչը մոտավորապես 7%-ով բարձր է ինդեքսավորման ցուցանիշից: Շվեդիան նաև 12%-ով ավելացրել է թիրախային կենսաթոշակային նպաստները 2022 թվականի օգոստոսին: Ֆրանսիան, Իտալիան, Լիտվան, Իսպանիան և Թուրքիան որոշել են բարձրացնել նվազագույն ապահովագրական կենսաթոշակները [What Is the Right Price Index for the Social Security COLA]:

Որպես ֆինանսական կայունության բարելավմանն ուղղված ավելի լայն բարեփոխումների մաս՝ Ֆրանսիան զգալիորեն բարձրացրել է ընդհանուր նվազագույն կենսաթոշակը մինչև զուտ նվազագույն աշխատավարձի 85%-ը՝ 2023 թվականին կազմելով մոտ 1200 եվրո ամսական, ինչը 9%-ով ավել է: Իտալիան բարձրացրել է

նվազագույն կենսաթոշակները 1,5%-ով մինչև 75 տարեկան թոշակատուների համար և 6,4%-ով 75+ տարեկան թոշակատուների համար: Լիտվան փոխել է նաև հիմնական կենսաթոշակ ստանալու կանոնները՝ նվազեցնելով վճարումների պահանջվող ժամկետը մինչև 15 տարի:

Եզրակացություն

Ժողովրդագրական փոփոխությունների, տնտեսական մարտահրավերների և գլոբալիզացիայի պայմաններում շատ երկրներ բախվում են կենսաթոշակային համակարգերի հիմնանորոգման անհրաժեշտությանը:

Կենսաթոշակային բարեփոխումները կարող են ներառել.

1. Կենսաթոշակային տարիքի բարձրացում. Բազմաթիվ երկրներ բախվում են բնակչության ծերացման և ընդհանուր բնակչության մեջ թոշակատուների աճող համամասնության խնդրին: Կենսաթոշակային տարիքի բարձրացումը այս մարտահրավերը հաղթահարելու ամենատարածված միջոցներից մեկն է:
2. Անցում դեպի կուտակային համակարգեր. որոշ երկրներ բարելավում են իրենց կենսաթոշակային համակարգերը՝ անցնելով վճարովի համակարգերից, որտեղ ընթացիկ կենսաթոշակները ֆինանսավորվում են ներկայիս բնակչության վճարումների հաշվին, դեպի կուտակային համակարգեր, որտեղ անհատական կենսաթոշակային խնայողությունները ներդրվում են շուկայում:
3. Կենսաթոշակային ծառայությունների բազմազանություն. ի պատասխան բնակչության փոփոխվող կարիքների և նախասիրությունների, որոշ երկրներ առաջարկում են կենսաթոշակային մի շարք ծառայություններ, ինչպիսիք են մասնավոր կենսաթոշակային հաշիվները, ինդեքսավորված կենսաթոշակները և լրացուցիչ ապահովագրության տարբերակները:
4. Ֆինանսական կայունության ամրապնդում. շատ կենսաթոշակային համակարգեր բախվում են ֆինանսական մարտահրավերների, ինչպիսիք են՝ դեֆիցիտները և անբավարար միջոցները՝ պարտավորությունները ծածկելու համար: Հետևաբար, միջազգային բարեփոխումները կարող են ներառել նաև կենսաթոշակային համակարգերի ֆինանսական կայունության ամրապնդմանն ուղղված միջոցառումներ:

Այսպիսով, կենսաթոշակային բարեփոխումները բարդ և բազմակողմ գործընթաց են, որոնք հավասարակշռություն են պահանջում տնտեսական անհրաժեշտության և սոցիալական արդարության միջև: Եվ հենց դրանց իրականացումը կարող է հանգեցնել կենսաթոշակատուների կենսապայմանների էական բարելավմանը և բնակչության սոցիալական պաշտպանության մակարդակի բարձրացմանը:

Գրականության ցանկ

1. ՀՀ օրենքը «Պետական կենսաթոշակների մասին», ընդունված 2010թ.
2. Կենսաթոշակային բարեփոխումներ. Հանրային իրազեկում (05 ապրիլի 2024), www.armstat.am:

3. Bańkowski Krzysztof, Cristina Checherita-Westphal, Julia Jesionek , Philip Muggenthaler, The effects of high inflation on public finances in the euro area, (eds.) (2023), ECB Eurosystem Occasional Paper Series No 332.
4. How inflation challenges pensions (April 03, 2024), <https://www.oecd.org/pensions/How-inflation-challenges-pensions.pdf>
5. Insee.fr, (April 05, 2024), https://www.insee.fr/fr/statistiques/fichier/2832246/FCSP_2015.pdf.
6. Institute national de la statistique, (April 05,2024), <https://www.insee.fr/fr/statistiques/6464639>
7. *OECD Income (IDD) and Wealth (WDD) Distribution Databases*, April 05, 2024, <http://www.oecd.org/social/income-distribution-database.htm>
8. What Is the Right Price Index for the Social Security COLA (April 08, 2024), <https://crr.bc.edu/what-is-the-right-price-index-for-the-social-security-cola/>

THE INTERNATIONAL EXPERIMENT ON SOCIO-ECONOMIC SYSTEMS CHANGE

Hovik Grigoryan

PhD in Economics, Associate Professor

EUA, Chair of Management

hovig@mail.ru

Abstract

Significant societal changes are occurring in many countries, leading to discussions and implementations of socio-economic system transformations. These changes are driven by demographic shifts, including population growth, changes in life expectancy, and declining birth rates. The purpose of these transformations is to address challenges related to improving living standards and reducing societal inequality.

Governments, policymakers, and other stakeholders are actively engaged in these discussions and implementations. The outcomes of these transformations have far-reaching implications for future generations. Research into socio-economic transformations helps in understanding the various strategies adopted by different countries. By comparing and contrasting these strategies, valuable insights are gained, contributing to more effective experimentation and the development of innovative solutions to global socio-economic challenges. This study utilizes national statistical reports, official field documents, academic literature, as well as international financial and statistical assessments to comprehensively analyze the socio-economic landscape also including actual laws and sub-laws in Republic of Armenia.

Keywords: Pension system, reform international, age limit, economy, finances.

Ներկայացվել է՝ 10.04.2024թ.

Ուղարկվել է գրախոսման՝ 16.05.2024թ.